

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 339:631.1

ІНДИКАТОРИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЕКОНОМІКИ: АНАЛІЗ СИСТЕМНИХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ

Боронос В.Г. д.е.н.

Сумський державний університет

м. Суми

В статті проведено системно-структурний аналіз з метою визначення місця та ролі індикаторів фінансової безпеки при формуванні концепції та стратегії переходу національної економіки до інноваційного розвитку, проаналізовані ключові індикатори інноваційної безпеки держави. Досліджено роль фінансової безпеки в рамках реалізації національних інтересів держави. Запропоновано здійснювати моніторинг загрози безпеці держави на основі систематизації індикаторів фінансової безпеки: фінансова гнучкість, фінансова стійкість, рівновага фінансової системи.

Ключові слова: економічна безпека, індикатори фінансової безпеки, інноваційний розвиток, фінансовий механізм, фінансове забезпечення.

In the article, while forming the concept and strategy of transition of national economy to innovative development, the system and structural analysis in order to define the role of financial safety indicators is carried out. Key indicators of state innovative safety are analyzed. The role of financial safety within realization of state national interests is investigated. The monitoring of threat for state safety based on financial safety indicators, such as: financial flexibility, financial stability, balance of financial system, - is offered to carry out.

Keywords: economic security, indicators of financial security, innovative development, financial mechanism, financial support.

Актуальність проблеми. Зростаюча з кожним роком залежність розвитку національної економіки від світового господарства, подорожчання паливно-енергетичних ресурсів на міжнародних ринках, а також необхідність більш раціонального використання сировинної бази та трудових ресурсів посилюють важливість активізації інноваційних

процесів для підвищення ефективності віддачі наявних на території країни та імпортованих із-за її меж ресурсів, поступового переходу до стандартів економічно безпечного виробництва та споживання з метою гарантування економічної безпеки держави. У більшості країн світу проблема підвищення рівня фінансової безпеки в системі управління інноваційним розвитком економіки вирішується за рахунок бюджетних коштів, прибутку та різноманітних пільг. Однак в сучасних нестабільних умовах функціонування, коли закордонні досвід та технології ведення бізнесу не завжди є рушійною силою у процесі підвищення рівня інноваційного розвитку економіки, проблема фінансового забезпечення його економічної активності на території України залишається однією з найактуальніших та потребує негайного вирішення.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питаннями фінансового механізму управління економікою і, зокрема, фінансового механізму управління інноваційним розвитком економіки займається значна кількість українських дослідників, серед яких В. Александрова, О. Барановський, В. Геєць, В. Зимовець, Л. Коваленко, О. Ковалюк, М. Крупка, С. Львовчкін, С. Онишко, М. Єрмошенко, О. Юркевич.

Однак, незважаючи на значні наукові здобутки з зазначених питань, низка проблем, пов'язаних із розробкою єдиної системи індикаторів фінансової безпеки в системі управління інноваційним розвитком економіки залишаються невирішеними, що і зумовлює необхідність подальших досліджень. Таким чином, існує об'єктивна необхідність концентрації уваги науковців і практиків у галузі управління економікою на подальшому вирішенні вказаних проблем.

Метою роботи є аналіз системно-структурних взаємозв'язків при визначенні міста та ролі індикаторів фінансової безпеки в загальній системі управління інноваційним розвитком та гарантування економічної безпеки держави.

Викладення основного матеріалу дослідження. В умовах поступового переходу національної економіки до інноваційно-орієнтованої моделі розвитку особливої актуальності набувають розроблення та реалізації стратегії інноваційного розвитку країни з конкретизацією ключових стратегічних цілей та пріоритетів розвитку економіки, а також практичних аспектів впровадження запропонованих заходів подолання

наявних проблем.

Важливого значення в цьому аспекті набуває питання забезпечення економічної безпеки, а також спроможності реалізовувати та захищати національні економічні інтереси, впроваджувати новітні технології у виробництво, заохочувати інвестиційну та інноваційну діяльність, розвивати трудовий та інтелектуальний потенціал країни [9].

Таблиця 1. Ключові індикатори інноваційної безпеки [8]

Назва критерію	Індикатор	Порядок розрахунку
Підвищення зростання ВВП внаслідок інновацій	Приріст ВВП у результаті інноваційних проектів	$\Delta I_p = \frac{\Delta P_E}{P_0} + \frac{\Delta P_I}{P_0},$ де $\frac{\Delta P_E}{P_0}$ – екстенсивна складова приросту економічного результату; $\frac{\Delta P_I}{P_0}$ – інтенсивна складова приросту економічного результату
Збільшення обсягу випуску наукоємної продукції	Питома вага наукоємної продукції у ВВП	прямий розрахунок на основі статистичної інформації
Покращання ефективності виробництва у результаті впровадження новітніх технологій	Приріст рівня продуктивності праці	$\Delta I_\lambda \cdot d_T \cdot d_{V_0},$ де ΔI_λ – індекс, який враховує вплив НТП на приріст продуктивності праці; d_T – питома вага кількості зайнятих стосовно їх базових значень; d_{V_0} – питома вага витрат на оплату праці
	Приріст рівня фондівіддачі	$\Delta I_\phi \cdot d_F \cdot d_{A_0},$ де ΔI_ϕ – індекс, який враховує вплив НТП на приріст фондівіддачі; d_F – питома вага вартості основних фондів стосовно їх базових значень; d_{A_0} – питома вага амортизаційних відрахувань
	Приріст рівня матеріалівіддачі	$\Delta I_\mu \cdot d_M \cdot d_{M_0},$ де ΔI_μ – індекс, який враховує вплив НТП на приріст матеріалівіддачі; d_M – питома вага матеріальних витрат стосовно їх базових значень; d_{M_0} – питома вага матеріальних витрат

<i>Продовження табл.1</i>		
Зменшення питомої ваги енерго- та ресурсомісткого виробництва	Зменшення витрат на сировину на одиницю продукції	на основі звітності підприємств
	Зниження енергоємності продукції	
Підвищення рівня екологічної безпеки	Норми гранично допустимої концентрації речовин	на основі спеціальних методик
	Відповідність екологічних параметрів продукції	

У рамках переходу до інноваційної моделі розвитку економіки важливим моментом є забезпечення відповідності контрольним індикаторам інноваційної безпеки на макро-, мезо- та мікрорівні (табл.1.) [8].

Системотвірним елементом економічної безпеки держави у рамках реалізації її національних інтересів є фінансова безпека, без якої практично неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед державою. У цьому контексті доволі переконливим аргументом є слова М.М. Єрмошенка, який зазначає, що фінансова безпека є ґрунтовною складовою економічної безпеки держави, оскільки на фінансах базується будь-яка економіка і тому заслуговує на вивчення як самостійний об'єкт управління. Основними ідеологами розвитку сучасного вчення про фінансову безпеку можна по праву вважати О.І. Барановського та М.М. Єрмошенка, який пропонує розглядати фінансову безпеку як стан фінансово-кредитної сфери держави, що характеризується збалансованістю та якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів для всіх суб'єктів господарювання і населення в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток.

О.І. Барановський у праці [1] наводить розгорнуте визначення, в якому увага акцентується на захищеності фінансових інтересів усіх рівнів,

забезпеченості фінансовими ресурсами, збалансованості підсистем національної економіки, наявності та якості фінансових інструментів та послуг.

Обидва визначення виходять із всеосяжності проблеми фінансової безпеки і впливу її на всі сфери життєдіяльності громадян. Як показує вітчизняний досвід, загрози фінансовій безпеці території можуть довгий час не проявлятися у відкритій формі, проте це не означає, що вони не мають тяжких наслідків.

Під час дослідження висвітленого питання пропонуємо також розглянути такі поняття, як: фінансову гнучкість держави, фінансову стійкість держави, рівновагу фінансової системи держави.

Для своєчасного реагування на загрози фінансовій безпеці держави необхідно здійснювати відповідний моніторинг на основі апробованої системи індикаторів фінансової безпеки (рис. 1). На цей час немає загальноприйнятого розуміння в підходах щодо змістового та кількісного наповнення системи індикаторів.

Рис. 1. Оцінний апарат індикаторів фінансової безпеки держави

Так, при виділенні індикаторних ознак М.М. Єрмошенко використовує підхід щодо декомпозиції фінансово-кредитної сфери країни і відповідно фінансової безпеки держави на функціональні складові [3]. Тобто індикатори фінансової безпеки держави мають входити до складу системи показників, що належать до складу таких функціональних підсистем: бюджетної, грошово-кредитної, валютної, банківської, інвестиційної, фондової, страхової.

В.М. Федосов та С.І. Юрій [7] наводять групи індикаторів фінансової безпеки та їх граничні значення, які використовуються при оцінці фінансової безпеки у складі економічної безпеки держави.

Об'єктивно, що формування відповідного рівня фінансової безпеки пов'язується не лише із класифікацією індикаторних ознак, але й з активізацією фінансових механізмів досягнення цього рівня в інтересах сталого соціально-економічного розвитку держави.

Таким чином, під фінансовою безпекою необхідно розуміти такий рівень розвитку фінансових відносин та процесів в економіці, при якому створюються необхідні умови для стабільного функціонування економічних суб'єктів та забезпечення цілісного розвитку фінансової системи країни для нейтралізації внутрішніх та зовнішніх загроз.

Доволі поширеним є визначення фінансової безпеки як такого стану бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічного зростання [4, 6].

Наявні визначення відображають лише окремі аспекти фінансової безпеки і не можуть претендувати на її однозначне і виключне трактування.

Виходячи з цього, автори підручника «Фінанси» [7] пропонують розглядати фінансову безпеку як дефініцію під різними кутами, зокрема:

- з позиції ресурсно-функціонального підходу, фінансова безпека – захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання відповідних зобов'язань;

- з погляду статистики, фінансова безпека – такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування національної системи та економічне зростання.

Таким чином, з позицій різностороннього підходу під фінансовою безпекою розуміємо сукупність таких умов функціонування фінансової системи, за яких забезпечується:

- певний рівень її незалежності, стабільності та стійкості до впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуювальних факторів;
- захищеність фінансових інтересів на всіх рівнях економічних відносин;
- ефективне функціонування національної економічної системи та сталі економічне зростання.

Виходячи з цього, можна визначити головні фактори, що впливають на фінансову безпеку, в даному випадку мається на увазі фінансову безпеку держави:

- рівень фінансової незалежності країни від інших країн та міжнародних організацій;
- політичний клімат у країні;
- фінансово-кредитна політика, яку проводить держава;
- рівень законодавчого забезпечення функціонування фінансової сфери;
- рівень інформаційного забезпечення (рівень забезпеченості фінансовою інформацією).

Дослідження фінансової безпеки держави доцільно проводити з огляду на те, що вона є складною багатоаспектною категорією, яка характеризується тісним взаємозв'язком і взаємообумовленістю її окремих складових.

З огляду на це можна визначити, що об'єктом фінансової безпеки держави є фінансова система, а конкретніше – усі її сфери та ланки. Недоліки або помилки у забезпеченні безпеки тієї чи іншої складової (бюджетної,

валютної, грошово-кредитної тощо) відразу позначаються на інших та всій сукупності.

Що стосується поняття «загроза», то воно є близьким за змістом до терміна «небезпека» за рівнем впливу на об'єкт. На сьогодні авторами праць [1-4, 6, 7] проведено аналіз сучасного стану фінансово-кредитної сфери України, на основі якого були зроблені висновки щодо сукупності дестабілізуючих чинників, наявність яких тепер загрожує національним фінансовим інтересам.

Усі загрози національним фінансовим інтересам умовно поділяють на внутрішні та зовнішні, існуючі та потенційні. До основних внутрішніх загроз можна віднести:

- недосконалість і незавершеність законодавства у фінансовій сфері;
- недостатність золотовалютного запасу держави;
- недосконалість бюджетної політики та нецільове використання коштів бюджету;
- значний розмір боргової залежності держави;
- високий рівень інфляції;
- тінізацію та криміналізацію економіки, нелегальний вплив капіталу;
- низький рівень інвестиційної та інноваційної діяльності;
- низький рівень доходів населення;
- слабкість банківської системи;
- нерозвиненість фондового ринку;
- високий рівень корупції.

До основних зовнішніх загроз фінансовій безпеці у працях [1,6,7,3] відносять такі:

- значне від'ємне зовнішньоторговельне сальдо;
- залежність реформування економіки від отримання іноземних кредитів;
- втручання міжнародних фінансових організацій у внутрішні справи держави;
- вплив світових фінансових криз на фінансову систему України;
- зростання зовнішнього державного боргу.

Зауважимо, що фінансова безпека держави не є статичною: на систему

безпеки впливає конкретна ситуація, що складається на певному етапі соціально-економічного та політичного розвитку суспільства, тобто це поняття характеризує динамічний розвиток фінансової системи.

Забезпечення фінансової безпеки держави базується на механізмі, який є системою організаційних та інституційно-правових заходів впливу, спрямованих на своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію та ліквідацію загроз фінансовій безпеці держави [5].

У цілому, системна перебудова фінансового механізму управління інноваційним розвитком економіки повинна ґрунтуватися на вирішенні комплексу фінансово-економічних проблем: пошук і цілеспрямоване стимулювання пріоритетних напрямків економічного розвитку; здійснення державної підтримки довгострокових інвестицій у новітні, більш екологічні технології; формування податкової політики на ринкових умовах та з урахуванням інноваційного характеру розвитку; реформа кредитної сфери на основі функціонування відповідних банківських інститутів; фінансове забезпечення розповсюдження інноваційних технологій.

Зауважимо, що встановлення індикаторів інноваційної безпеки є важливим при формуванні концепції та стратегії переходу національної економіки до інноваційного розвитку. Визначені на законодавчому рівні індикатори повинні стимулювати суб'єктів господарювання до здійснення активних дій у сфері впровадження інновацій.

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі розвитку ринкових відносин рівень фінансового управління інноваційними процесами та їх державне стимулювання стали визначальними факторами в економічному розвитку країни, що суттєво визначає її конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Через непослідовну державну політику в сфері інновацій відбувається поступове технологічне відставання у виробничих процесах порівняно з розвиненими країнами світу. У зв'язку з цим ключові пріоритети розвитку інноваційної політики держави мають бути зорієнтовані на структурну перебудову та модернізацію економіки країни, впровадження сучасних технологій та розвиток науково-технічного потенціалу, які є стратегічно важливими для ефективного функціонування економічних суб'єктів та гарантування економічної

безпеки держави у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія. – К. : КНТЕУ, 2004. – 759 с.
2. Большаков С.В. Основы управления финансами : учебное пособие / С.В. Большаков. – М. : НД ФБК-ПРЕСС, 2000. – 560 с.
3. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / Київський національний торговельно-економічний ун-т. – К. : Видавничий центр КНТЕУ, 2001. – 310 с.
4. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К. : Знання, 2007. – 1072с.
5. Львовчкін С. В. Макрофінансова стабілізація в Україні у контексті економічного зростання : монографія / С. В. Львовчкін. – К. : Наша культура і наука, 2003. – 432 с.
6. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави. – К. : Вища школа, 2007. – 300 с.
7. Фінанси : підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
8. Экономическая безопасность России : общий курс : учебник / под ред. В. К. Сенчагова. – М. : Дело, 2005. – 896 с.
9. Юхименко В.В. Інноваційний розвиток економіки – основа економічної безпеки України / В.В. Юхименко // Економічна безпека України та виклики сьогодення : збірник матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції (28 травня 2010 року). – К. : УДУФМТ, 2010. – ч.1. – С. 171–173.